

Xana Khomixini ya B-BBEE i mani?

Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke (“Khomixini ya B-BBEE”) i vandla ra vulawuri leri tumbuluxiweke endzeni ka vulawuri bya Ndzawulo ya Mabindzu, Vumaki na Mphikizano (“dtic”) hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa No. 53 wa 2003 tanihi leswi wu cinciweke hi Nawu wa 46 wa 2013 (“Nawu wa B-BBEE”).

Xileriso xa hina xi katsa ku langutisisa, ku endla vulanguteri na ku phumota ku landzeleriwa ka Nawu wa BBEE hi ku tsakela ka vanhu; ku lavisisa maendlelo ya vuxisi na migingiriko yin'wana yo pfumala nandzelelo na ku kuma na ku xopaxopa swiviko swa lembe na lembe leswi bohaka swa nandzelelo ku suka eka mavandla hinkwawo ya mfumo na ya phurayivhete.

Xana Khadirankutlunya ro Hlawuleka i yini?

Nawu wa B-BBEE hi ku tirhisa Khodi ya Maendlelo Lamanene (Tikhodi) wu lava mavandla ya phurayivhete na ya mfumo ku kandzelela swiphemu leswi hlamuseriweke eka khadirankutlunya ra B BBEE. Tikhodi ti pima 1) vun'wini, 2) vulawuri bya vufambisi, 3) nhluvukiso wa vuswikoti, 4) nhluvukiso wa mabindzu & vaphakeri na 5) nhluvukiso wa ikhonomi ya vaaki naswona ti nyika khadirankutlunya eka swiphemu leswi.

Hambiswiritano, eka mavandla lama nga ma mfumo kumbe lama nga riki na nkavelo kumbe xivumbeko xa mikavelo lexi kotaka ku pimiwa ku ya hi swilaveko swa xiphemu xa vun'wini, Tikhodi ti nyikile khadirankutlunya ro hlawuleka eka Xitatimende xa 004 ku letela mpimo wa tona wa B-BBEE.

Hikwalaho, khadirankutlunya ro hlawuleka, i khadirankutlunya ra B-BBEE leri nga katseku vun'wini bya vantima eka mpimo wo kumisisa ku landzeleriwa ka Nawu wa B-BBEE.

Xana i mavandla wahi ma faneleke ku endla xikombelo xa Khadirankutlunya ro Hlawuleka?

Muxaka wa mavandla lama faneleke ku tirhisa Khadirankutlunya ro Hlawuleka hi lama nga ma mfumo kumbe hi ntumbuluko ma ri hava vun'wini lebyi kotaka ku fikelela swilaveko swa ku pima vun'wini bya vantima,

ku fana na minhlangoano yo vuyerisa vaaki. Hikwalaho, swiyenge swa mfumo, mavandla ya mfumo na mabindzu lama nga ehansi ka swiyenge swa mfumo, tikhamphani leti pimiweke hi xityisisekiso, tikhamphani leti nga endliki phurofiti (khale ka tikhamphani ta xiyenge xa 21), mavandla ya dyondzo ya le henhla ya mfumo ma nga ri ma mihlangano ya phurofiti (NPOs) ma ta wela ehansi ka Xitatimende xa 004 tanihi mavandla yo hlawuleka lama pimiwaka eka Khadirankutlunya ro Hlawuleka.

Vandla ro hlawuleka leri nga na xikimi xa vun'wini byo anama kumbe nongonoko wa vun'wini bya swiave swa vatirhi ri nga pimiwa hi ku tirhisa khadirankutlunya ra ntolovelo leri katsaka vun'wini ntsena loko ri fikelela xikambelo xa vun'wini bya timfanelo to vhota leti tirhisiwaka, ntsakelo wa ikhonomi na ku lemuka nkoka wa ntsengo naswona ku engetela kwalahori landzelela milawu ya swikimi swa vun'wini byo anama kumbe nongonoko wa vun'wini bya swiave swa vatirhi eka Tikhodi. Matsalwa yo simeka ya xikimi ya fanele ku va erivaleni ku hambanyisa xikimi xa vun'wini lexi anameke kumbe nongonoko wa vun'wini bya swiave swa vatirhi ku suka eka vandla ro hlawuleka leri nga kotiki ku va na vun'wini.

Xana swilaveko swa B-BBEE hi swihi swa Vandla ro Hlawuleka?

Mavandla yo hlawuleka ya avanyisiwile hi swiyenge swinharhu, leswi nga mabindzu lamatsongo lama ntshunxiweke (EME), mabindzu lamatsongo lama faneleke (QSE) na bindzu ra xivumbeko xa le henhla, hi ku ya hi mali hinkwayo leyi ngenaka ya lembe na lembe (laha swi faneleke) kumbe mpimanyeto lowu averiweke kumbe tirhisithi hinkwato kumbe matirhiselo ya mali eka swilo leswi nga riki na nkoka.

EME (R10 wa timiliyoni na le hansi) yi ringanela ku kuma Xiyimo xa B-BBEE xa levhele ya 4 ya otomatiki. Hambiswiritano, laha yi nga na 51% wa vanhu va vantima tanihi vavuyeriwa va yona, yi ta ndlandlamuxiwa ku ya eka xiyimo xalevhele ya 2 B-BBEE. Loko yi ri na 75% wa vanhu va vantima tanihi vavuyeriwa, bindzu ri ta ndlandlamuxiwa ku ya eka levhele ya 1 ya xiyimo xa B-BBEE. Ti-EME to hlawuleka ti laveka ntsena ku kuma xihlambanyo xa vumbhoni xa B-BBEE lexi hlambanyiweke eka mavandla yo hlawuleka.

QSE (exikarhi ka R10 wa timiliyoni na R50 wa timiliyoni) yi fanele ku tiyisisiwa hi ejensi yo tiyisisa leyi amukeriweke kumbe ya xiphurofexinali (<http://www.sanas.co.za>) ku kuma xitifikhethi xa B-BBEE. Kambe loko yi ri na 51% wa vanhu va vantima tanihi vavuyeriwa, yi ta ndlandlamuxiwa ku ya eka xiyimo xa levhele ya 2 ya xiyimo xa 2 B-BBEE, naswona laha yi nga na 75% wa vanhu va vantima tanihi vavuyeriwa, yi ta kuma levhele ya ya xiyimo xa 1 B-BBEE. Ti-QSE to hlawuleka leti nga na tilevhele ta 1 na 2 ta xiyimo xa B-BBEE ti laveka ntsena ku kuma xihlambanyo xa vumbhoni lexi hlambanyiweke yx ti-QSE to hlawuleka.

Bindzu ra Jeneriki (R50 wa timiliyoni na le henhla) ri laveka ku tiyisisiwa hi ejensi yo tiyisisa leyi amukeriweke kumbe ya xiphurofexinali (<http://www.sanas.co.za>) ku kuma xitifikhethi xa B-BBEE.

Khadirankutlunya leri faneleke ra Mavandla yo Hlawuleka

Vandla ro hlawuleka leri nga ehansi ka phurosepe yo tiyisisa ya B-BBEE hi ejensi yo tiyisisa leyi amukeriweke hi SANAS kumbe ya xiphurofexinali ri ta tiyisisiwa hi ku tirhisa makhadiyankutlunya lama landzelaka:

Khadirankutlunya ro Hlawuleka ra QSE:

Xiphemu xa B-BBEE	Ku pima	Rheferense ya Nxaxamelo wa Khodi
Vulawuri bya vufambisi	Tipoyinti ta 25	602
Nhluvukiso wa swikili	Tipoyinti ta 30	603
Mabindzu na Nhluvukiso wa Vaphakeri	Tipoyinti ta 30	604
Nhluvukiso wa Ikonomi ya Vanhu	Tipoyinti ta 15	605

Khadirankutlunya ra Mabindzu Lamakulu yo Hlawuleka

Xiphemu xa B-BBEE	Ku pima	Rheferense ya Nxaxamelo wa Khodi
Vulawuri bya vufambisi	Tipoyinti ta 20	200
Nhluvukiso wa swikili	Tipoyinti ta 25	300
Nhluvukiso wa Mabindzu na Vaphakeri	Tipoyinti ta 50	400
Nhluvukiso wa Ikonomi ya Vanhu	Tipoyinti ta 5	500

Laha bindzu ro hlawuleka ri tirhaka eka sekithara leyi lawuriwaka hi khodi ya sekithara ya B-BBEE, mpimo wa B-BBEE wa bindzu rero ro hlawuleka wu fanele ku fambisana na khadirankutlunya leri nyikiweke hi khodi ya sekithara yo karhi, handle ka loko khodi ya sekithara yi tirhisa khadirankutlunya ro hlawuleka ehansi kaTikhodi ta jeneriki tanihi xiyimo xa xiviri.

Hi swihi swilo swa nkoka leswi u faneleke ku swi xiya tanihi vandla leri pimiweke?

Vandla ro hlawuleka ri rhwala vutihlamuleri byo nyika vumbhoni bya xikombelo xin'wana na xin'wana lexi endliweke eka khadi rankutlunya hi nkarhi wa maendlelo yo tiyisisa, hikwalaho ri fanele ku tiyisisa leswaku vumbhoni byotano byi hlayisiwa eka xiyimo lexi byi nga ta laviwa hi Khomixini ya B-BBEE eka vulavisisi kumbe maendlelo ya nandzelelo ehansi ka Nawu wa B-BBEE.

Vandla ro hlawuleka ri fanele ku tiyisisa leswaku vumbhoni bya leswaku phesente ya vavuyeriwa lava kombisiweke tanihi vanhu va vantima hakunene i vanhu va vantima hi ku ya hi nhlamuselo ya nhlamuselo ya vanhu va vantima eka Nawu wa B-BBEE. Leswi swi vulaleswaku vumbhoni, byo fana na, matpasi leswaku swi ta tiyisisiwa leswaku vavuyeriwa volavo a hi vaaki va matiko mambe kumbe vanhu van'wana lava nga riki vantima lava nga riki na mfanelo yo vuyeriwa ehansi ka Nawu wa B-BBEE.

Vandla ro hlawuleka leri tipasisaka tanihi vandla leri vini va rona ku nga vantima hi xivangelo xihhi kumbe xihhi ri ta va ri endla leswi lwisanaka na swikongomelo swa Nawu wa B-BBEE, leswi nga ta ringanela ku va maendlelo ya vuxisi loko ku tihandlekeriwa eka ku va mahanyelo ya vuxisi ya xiviri lama kokaka rinoko ra swigwevo swa vugevenga. Hikwalaho, Khamphani leyi nga riki ya Phurofiti (NPC) a yi nge vuriwi tanihi leyi nga ya vantima naswona tanihi leswi a yi nge hoxi xandla eka vun'wini bya vantima bya bindzu rin'wana na rin'wana leri pimiweke.

Vandla ro hlawuleka na rona a ri nge tekiwi tanihi muvuyeriwa eka nhluvukiso wa mabindzu na vaphakeri (ESD), hikuva vavuyeriwa va ESD va nga va ntsena ti-EME na ti-QSE leti nga na kwalomu ka 51% wa vantima. Hikwalaho, laha vandla ro hlawuleka ri koxiwaka tanihi muvuyeriwa wa ESD sweswo swi ta va ku tlula Nawu wa B-BBEE. Nkarhi wun'we ntsena lowu vandla ro hlawuleka ri nga tekiwa tanihi muvuyeriwa wa ESD, hi loko ri ri na xikimi xa vun'wini lexi anameke kumbe nongonoko wa vun'wini bya swiave swa vatirhi na nandzelelo hi xitalo eka xiphemu xa vun'wini.

Hambiswiritano, vandla leri pimiweke ri nga xava vukorhokeri bya bindzu ro hlawuleka leri tikhomaka tanihi thedi phati kumbe muhlanganisi hi ku kongomisa eka ku fambisa migingiriko ya B-BBEE yo fana na nhluvukiso wa vuswikoti, nhluvukiso wa mabindzu na vaphakeri xikan'we na nhluvukiso wa ikhonomi ya vaaki hi ku yimela bindzu leri pimiweke.

Vandla leri nga hlawuleka leri kombisaka mahungu hi ndlela yo biha kumbe ku nyika mahungu ya mavunwa hi nkarhi wa phurosese yo tiyisisa kumbe endlelo rin'wana na rin'wana leri lavaka ku landzeleriwa ka B-BBEE ri ta va na nandzu wa vuxisi bya xiyimo xa B-BBEE leswi ku nga nandzu ehansi ka Nawu wa B-BBEE.

Ndlela yo tihlanganisa na hina?

Ha kumeka ku pfuna mavandla yo hlawuleka ku va ya landzelela Nawu wa B- BEE handle ka tihakelo. Hi nga kumiwa hi ku tirhisa imeyili eka MRamare@beecommission.gov.za kumbe hi riqingho eka 012 394 1535 kumbe 082 903 6398.

Tihofisi ta hina ti kumeka eka Khemphasi ya dtic, Block F, 2nd Floor, 77 Meintjies Street, Sunnyside, Pretoria 0001. U nga tlhela u endzela webusayiti ya hina ya www.bbbeeecommission.co.za ku kuma mahungu yo yisa emahlweni hi khadirankutlunya ro hlawuleka..